

НАТАЛЬЯ МЕЛЬНИК

г. Кривой Рог

**ПРИГОТОВЛЕНИЕ БЛЮДА КАК СПОСОБ ВЫРАЖЕНИЯ
АМБИВАЛЕНТНОСТИ ЖЕНСКОЙ ДУШИ
(ПО РОМАНУ СОФИИ АНДРУХОВИЧ «ФЕЛИКС АВСТРИЯ»)**

В статье исследуются художественные функции описаний блюд и процессов их приготовления, представленных в романе украинской писательницы Софии Андрухович. Акцентировано внимание на том, что густативные образы в произведении служат способом раскрытия внутреннего мира женщины, отображением философии жизни персонажей романа.

Ключевые слова: роман, блюдо, внутренний конфликт, концепция человека.

Стаття надійшла до редколегії 01.10.2017

УДК 821.161.2

ОЛЕСЯ МІНЕНКО

м. Черкаси

alesyaminenko@ukr.net

**ОСОБЛИВОСТИ РЕЦЕПЦІЇ АНГЛІЙСЬКОГО ТВОРУ
В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО СВІТОГЛЯДУ
ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

У статті простежено особливості рецепції творів Вільяма Шекспіра в контексті національного світогляду Лесі Українки. Виявлено риси оригінальної індивідуальної художньої манери української письменниці, яка знайшла відображення в перекладах Шекспіра. Така манера перекладу українського автора робить рецепцію творів Шекспіра для пересічного українця не як недосяжного для розуміння західноєвропейського драматурга, а як цілком зрозумілого автора, що пише про знайомі речі тогочасному українському читачу.

Щоб переклад був зрозумілим і доступним, письменниця перекладала Шекспіра як сучасного автора, без домішки стилізації та архаїки. Її метою було скоротити до мінімуму дистанцію між тогочасним читачем, з одного боку, і оригіналом, епохою оригіналу, з іншого.

Ключові слова: переклад, література, твір, рецепція, письменник.

Простежити художню рецепцію у перекладах Лесі Українки в контексті національного світогляду англійських творів В. Шекспіра. Проблеми рецепції художньої творчості письменника в іншій національній літературі є одними із основоположних у сучасному літературознавстві. Творчість В. Шекспіра органічно увійшла до світової культури. Рецепція творчої спадщини Шекспіра в літературі у свою чергу багатоаспектна.

Сьогодні у світовому літературознавстві спостерігається тенденція до реінтерпретації творчості Шекспіра у зв'язку з новими викликами часу, пов'язаними з мультикультуралізмом, постколоніалізмом і процесами глобалізації. І. Лімборський стверджує, що за доби глобалізаційних трансформацій, які призводять до культурного «стиснення» світу, факт

сприйняття англійського автора сповнюється особливою семантикою. «Присвоєння» Шекспіра обертається сьогодні новим типом приписування символічних «значень» англійському драматургу і поету. Йдеться передусім про великий спектр інтерпретацій на основі локальних резонансів рецепції цього письменника [5, 64]. За словами науковця, рецепція Шекспіра на сьогоднішній день може перетворитися на яскраву демонстрацію глобального принципу «національної бездомності», коли поет опинився в стані культурної невизначеності, перебуваючи водночас у «шпарині» між різними національними культурами, тобто в ситуації «поміж і ніде» [5, 65]. Приклад Шекспіра у цьому відношенні є показовим, тому що в світі було не так багато письменників, твори яких розійшлися на

цитати і живуть вже не одну сотню років. Важко знайти країну в світі, на театральних сценах якої не була поставлена хоча б одна з безсмертних драм англійця. Тому з плином часу стає вже не так просто відповісти на питання національності Шекспіра.

Відомий літературознавець Г. Блум у книзі «Західний канон» спирається на психоаналітичний підхід, намагаючись з'ясувати місце Шекспіра у світовій літературі. Центральною постаттю Західного канону у нього виступає саме Шекспір. Канонічність автора та його текстів пов'язана, в першу чергу, з «дивністю», ефектом оригінальності, який або неможливо асимілювати, або ж він сам цілковито асимілює. Блум виділяє риторичні стежки в поезії як прояви механізмів захисту. У ширшому аспекті Блум розвиває тезу про те, що «придушення» як захисний механізм відіграє важливу роль у характері відношення письменників до своїх літературних попередників. Механізм «придушення» функціонує, змушуючи письменників до «неправильного прочитання» своїх відомих попередників або ж спотворюючи їх вплив. Оскільки твердження Блума має на увазі, що будь-яке прочитання попередніх текстів є неправильним тлумаченням цих текстів, це порушує важливу проблему про психологічні підстави реакції читача на літературу [1].

Проблема «читач та іноземний автор» представляє найбільш складний та цікавий предмет порівняльного літературознавства. Взаємодія літератур у різні історичні періоди, починаючи з появи передумов до зближення культур в період романтизму, відбувалася в нерівних соціокультурних умовах. Одним з аспектів зв'язків і взаємодій літератур є наступність у їхньому розвитку. О. Бушмін, досліджуючи цей аспект, звертає увагу на існування «вічних», загальнолюдських проблем і доходить висновку, що далеке минуле може стати навіть актуальнішим за сучасне [2, 67]. «Вічні» проблеми, які порушувались у творах зарубіжних і українських письменників минулого, й дотепер не втратили актуальності й гостроти. Погляд на минуле з сучасних позицій дозволяє відкрити нові горизонти в дослідженнях цих творів.

Лесья Українка звернулася до творчості англійського автора Шекспіра наприкінці

XIX століття. Письменниця переклала першу дію трагедії «Макбет». Досить позитивну оцінку зробив перекладу А. Гозенпуд, назвавши переклад дуже точним, звучним та гнучким [3, 73]. Письменниця прагне відтворити не лише зміст, а насамперед образи Шекспіра, зберегти стислість вислову. «Художня вартість перекладу дуже висока: багатий словник, тонкий смак у доборі відповідних епітетів, гнучкий синтаксис, увага до інтонації. Якби він був скінчений і оброблений, ми, безперечно, мали б значне досягнення українського перекладного мистецтва. Цей фрагмент свідчить про глибоке відчуття письменницею стилю Шекспіра», – підкреслював А. Гозенпуд [3, 68]. Саме тут, як підкреслює дослідник, авторка виступає як тонкий психолог і цілком зосереджується на внутрішній драмі героїв: їй більше цікавить образне розкриття психології та емоційного світу героїв. Тут слід наголосити про вплив епохи бароко на перекладацьку творчість письменниці. Оскільки психологізм, в якому виражається художній сенс та ідейно-емоційний зміст, що яскраво виражений через переклади Лесі Українки, є однією із ознак барокової традиції. Саме психологізм досягає високих вершин у літературі XIX століття, оскільки пізнання і освоєння внутрішнього світу людини набувають небувалої глибини. У поняття психологізму включається зазвичай і глибоке зображення власне внутрішнього світу людини, тобто її думок, переживань, бажань. До однієї з найбільш визначних особливостей даного твору необхідно віднести його психологічну складову, яка виражається у літературному зображенні процесів душевних хвилювань, розмірковувань, розумової активності, яка не знаходить шляху відображення зовні, що у свою чергу надають поштовх до розвитку у літературі нових форм до відображення внутрішнього світу.

Переклад твору «Макбет», здійснений Лесею Українкою, був спробою формування у перекладі специфічної індивідуальної художньої манери у самої письменниці. Говорячи про жанрову традицію кінця XIX – поч. XX ст., науковці зазначають: «З 1880 по 1906 роки з'явилося понад 400 п'єс і стільки ж з 1906 по 1912 роки разом із перекладами. У цей період

українська драма тяжіє до потужного відтворення класичних жанрових прототипів, урізноманітнених авторськими інтенціями і творчою активністю драматургічного слова. Спостерігається надзвичайна динаміка в межах жанрових парадигм близьких або й значно віддалених жанрів» [6, 241]. Таким чином, ще наприкінці XIX ст. українська література була пов'язана із постановкою драматичних творів європейської класики. У цей час свою важливу роль відігравав і переклад «Макбета».

Слід сказати, що рецепція Шекспіра-драматурга помітна у художній творчості самої української авторки. Так, в одному із своїх віршів Леся Українка з точністю відтворює назву однієї з п'єс Шекспіра «Сон літньої ночі», яка гіпнотизувала читача своїм дивовижним світом фантастики (сон літньої ночі колись мені снився) [8, 112].

Пильна увага до Шекспіра позначилася на всьому задумі у ліричній драмі «Блакитна троянда», де фігурують імена героїв із шекспірових творів:

*Прийди! Прийди, Ромео, ти мій вдень вночі,
Бо ти лежатимеш на крилах ночі,
Як перший сніг на ворона крилі...
О, мій Ромео! [7, 243].*

Письменниця використала у своєму творі Шекспірівський образ Ромео, яким вона прагнула відтворити образ вірності та кохання, і підкреслила це словами «Прийди! Прийди, Ромео, ти мій вдень вночі», що свідчить про те, що героїня у ліричній драмі, була закохана до безтями, яка цілими днями хотіла б бути поряд зі своєю коханою людиною. Так, у своєму власному творі авторка демонструє окремі рядки монологу Джульєтти. Порівняймо його з першотвором:

*Romeo, – come, thou day in night;
For thou wilt lie upon the wings of night
Whiter than new snow on a raven's back*
[10, 451].

Одразу можна помітити, що авторка була близькою до оригіналу, оскільки досить точно відтворила текст першоджерела, але останній рядок дещо відрізняється від тексту трагедії. Цей рядок Шекспіра дослівно з англійської перекладається «біліше, ніж перший сніг на спині у ворона», у Лесі Українки «як

перший сніг на ворона крилі». Письменниця переклала слово «back» словом «крила», оскільки саме «крила» асоціюються з коханням, про що говорять досить багато крилатих висловів в українській мові: «летіти на крилах кохання», «любов окриляє» тощо. Але річ йде про нещасливе кохання, про що говорить слово «ворон». Ворон – це амбівалентний символ гріха, його часто ідентифікували із Сатаною, що підкреслює колір цього птаха. Поява ворона сприймалася як передвістя невдачі [4, 530].

Під впливом «Гамлета» створила Леся Українка свою ліричну поему «Adagio pensieroso», де вона змальовує образ Офелії:

*Хотіла б я уплисти за водою,
Немов Офелія уквітчана, безумна,
За мною вслід плили мої пісні,
Хвилюючи, як та вода лагідна,
Все далі, далі... [7, 238].*

Цими рядками перекладачка прагне донести до українського читача меланхолійний стан героя, порівнюючи його з образом Офелії з трагедії «Гамлет». Трагічний сюжет цього уривку заключається в тому, що Леся Українка представляє українському читачу міркування про смерть, де образ Офелії пов'язаний із смертю: «хотіла б я уплисти за водою, немов Офелія уквітчана, безумна». А смерть Офелії, за шекспіровим сюжетом, пов'язана з водою, де героїня твору упала в воду і втопилася.

Твори Шекспіра привертали увагу Лесі Українки своїм глибоким філософським змістом, гостротою конфлікту, що визначало художнє сприйняття світу англійським драматургом. Значну роль у захопленні української письменниці Шекспіром відіграв її дядько Михайло Драгоманов, який постійно акцентував увагу на вивченні англійської мови. Але Леся Українка не мала можливості працювати над перекладами Шекспіра, тому що не знала англійської мови, інтенсивно почала вивчати її тільки лише на початку 90-х років [9, 77].

Перекладаючи твори Шекспіра, Леся Українка прагнула, передусім, досягти їх живості, природності звучання, створити «просту та легку сценічну трактовку» шекспірівського тексту [9, 78]. Щоб переклад був зрозумілим і доступним, письменниця

перекладала Шекспіра як сучасного автора, без домішки стилізації та архаїки. Її метою було скоротити до мінімуму дистанцію між тогочасним глядачем і читачем, з одного боку, і оригіналом, епохою оригіналу, з іншого. Це в свою чергу визначило ті новаторські риси перекладацької манери української поетеси.

У перекладі Лесі Українки можна знайти численні приклади розкриття емоційних підтекстів оригіналу, завдяки чому герої Шекспіра постають як люди з властивими їм людськими емоціями. Новаторство української перекладачки відбивається і в тому, що вона уперше звертає нашу увагу на надзвичайну динамічність творів Шекспіра. Йдеться не тільки про стрімкість розвитку дії трагедії, вона намагається показати українському читачу складні шекспірівські образи.

Список використаних джерел

1. Блум Г. Західний канон. Книга на тлі епох / Г. Блум. — К. : Факт, 2007. — 720 с.

OLESYA MINENKO

Cherkasy

FEATURES OF RECEPTION OF THE ENGLISH TEXT IN THE CONTEXT OF THE NATIONAL WORLDVIEW OF LESIA UKRAINKA

The article traces the features of the reception of William Shakespeare's works in the context of national worldview of Lesia Ukrainka. The features of the original individual artistic style of the Ukrainian writer, which was reflected in the translations of Shakespeare, were revealed. This manner of translation of the Ukrainian author makes the reception of Shakespeare's works for ordinary Ukrainians not as inaccessible for an understanding of the Western European playwright, but as a well-understood author who writes about familiar things to the last Ukrainian reader.

To make the translation clear and accessible, the writer translated Shakespeare's works as a modern author, without the admixture of styling and archaic. The purpose was to minimize the distance between the time reader, on the one hand, and the original, the era of the original, on the other.

Key words: translation, literature, work, reception, writer.

АЛЕСЯ МИНЕНКО

г. Черкасы

ОСОБЕННОСТИ РЕЦЕПЦИИ АНГЛИЙСКОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ НАЦИОНАЛЬНОГО МИРОВОЗРЕНИЯ ЛЕСИ УКРАИНКИ

В статье прослеживаются особенности рецепции произведений Уильяма Шекспира в контексте национального мировоззрения Лесии Украинки. Выявлено черты оригинальной индивидуальной художественной манеры украинской писательницы, которая нашла отражение в переводах Шекспира. Такая манера перевода украинского автора делает рецепцию произведений Шекспира для рядового украинца не как недостижимого для понимания западноевропейского драматурга, а как вполне понятного автора, пишущего про знакомые вещи тогдашнему украинскому читателю.

Чтобы перевод был понятным и доступным, писательница переводила Шекспира как современного автора, без примеси стилизации и архаики. Ее целью было сократить до минимума дистанцию между тогдашним читателем, с одной стороны, и оригиналом, эпохой оригинала, с другой.

Ключевые слова: перевод, литература, произведение, рецепция, писатель.

2. Бушмин А. С. Преемственность в развитии литературы / А. С. Бушмин. — Л. : Худ. лит., 1978. — 223 с.
3. Гозенпуд А. А. Поэтический театр / А. А. Гозенпуд. — К. : Мистецтво, 1947. — 247 с.
4. Гура А. В. Символика животных в славянской народной традиции / А. В. Гура. — М. : Индрик, 1997. — 912 с.
5. Лімборський І. В. Світова література і глобалізація : монографія / І. В. Лімборський. — Черкаси : Брама-Україна, 2011. — 192 с.
6. Малютіна Н. П. Родо-жанрові трансформації в українській драматургії кінця ХІХ — початку ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філолог. наук: спец. 10.01.01 «Українська література» / Н. П. Малютіна. — К. : 2007. — 405 с.
7. Українка Л. Твори: у 5 т. / Л. Українка — Т. 2. — К. : Художня література, 1951—1956. — С. 237—255.
8. Українка Л. Зібрання творів: у 12 т. / Л. Українка. — Т. 1. — К. : Наукова думка, 1975. — С. 384.
9. Шаповалова М. С. Шекспір в українській літературі / М. С. Шаповалова. — Львів : Вища школа. Вид-во при Львів. ун-ті, 1976. — 211 с.
10. Shakespeare W. The Complete Works of Shakespeare / [ed. by D. Bevington]. / In 4 volumes — N.Y. : Longman, 1997. — 1200 p.

Стаття надійшла до редколегії 12.09.2017